«إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى
لَيَبْدَأُ بِأَهْلِ قَبْرِ الْحُسَيْنِ عليه‌السلام قَبْلَ أَهْلِ عَرَفَاتٍ» ؛

همانا خداوند متعال به زائران قبر حضرت امام حسین عليه‌السلام
پیش از اهل عرفات نظر می افکند.

کامل الزیارات، ص۱۷۰

عرفه؛ ظرف زمان معرفة الإمام
و عـرفـات موقفِ معرفة الإمام

عرفه ظرفیت زمانیست برای **«تحصیل معرفت امام»** و به طور خاص **«تحصیل معرفت حسینی»** و «عرفات» ظرف مکانی برای این معرفت است که **«تَمَامُ الحَجِّ لِقَاءُ الإِمَام»**.

عظمت عرفه در نصوص

نهمین روز از ذی الحجة الحرام، روز وقوف حجاج در موقف **«عرفات»** را روز «عرفه» گویند. در عظمت این روز و این موقف همین بس که رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله از آن به **«تمام حج»؛** **«الحَجُّ عَرَفَة»**[1] و امیرالمومنین علی علیه‌السلام از آن به **«روز حج اکبر»**، **و «أنَّ يَوْمَ الحَجِّ الأكبَر هوَ يَوْمُ عَرَفَة»**[2] و امام صادق علیه‌السلام از آن به عنوان **«روز مغفرت و جبران مافات»** تعبیر نموده و فرموده‌اند: «**مَنْ لَمْ يُغفرْ له فِي شهْر رَمَضانَ لَمْ يُغفرْ له إلى قابلٍ إلا أنْ يَشهَدَ عَرَفة**»[3]؛ کسی که در ماه مبارک رمضان بخشیده نشود تا سال آینده بخشیده نمی شود، مگر اینکه [روز] عرفه را درک کند. این درحالیست که در این روز تنها قسمی از اعمال حج بجای آورده می شود، چنین تعابیری حاکی از ضرورتِ تأمل در معنای عرفه و حقیقت آن می باشد که در این مقال به تبیین آن خواهیم پرداخت.

عرفه، ظرف زمانی معرفت

عرفه در اصطلاح حدیثی به **«ظرف معرفت خلق به خالق و به ذوات مقدسه اهل بیت علیهم‌السلام و استجابت ندای ربّ در عهدهای الهی»** تعبیر شده است. این معرفت در یک ظرفیت زمان به نام «عرفه»، و در یک ظرفیت مکان به نام «عرفات» ایجاد شده و این همان علت تسمیهٔ این روز و این سرزمین به نام های عرفه و عرفات است. چنانچه از پیغمبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله روایت شده که فرمودند: **«أخَذَ اللهُ المِيثاقَ مِنْ ظَهْرِ آدَمَ بِنَعْمَانَ يَعْنِي " عَرَفه "، فأخرَجَ مِنْ صُلبِهِ كلَّ ذرِّيَّةٍ ذرَأهَا فنَشرَهمْ بَيْنَ يَدَيْهِ كالذَّرِّ. ثمَّ كلمَهمْ وَ تَلا : أ لسْتُ برَبِّكمْ؟ قالوا: بَلى»**[4]؛

[1] . الكافي (ط - الإسلامية)، ج ۴، ص ۶۶

[2] . عوالي اللئالي العزيزية في الأحاديث الدينية، ج ۲، ص ۹۳ و ص ۹۷

[3] . الكافي (ط - الإسلامية)، ج٤، ص ٦٦

[4] . تفسير كنز الدقائق و بحر الغرائب، ج ۵، ص ۲۳۴

خداوند از نسل آدم، در سرزمین نعمان یعنی عرفه پیمان گرفت و از صلب وی ذرّیّه هایی خارج نمود، آن ها را همچون ذر پراکند، سپس با آنان صحبت کرد و این عهد را بیان فرمود: آیا من پروردگارتان نیستم، همه گفتند: بله.

همچنین امام صادق علیه‌السلام در روایتی به تحقّقِ این معرفت در ظرف زمانی عرفه و اخذ عهدهای الهی و نبوت و ولایت اشاره کرده و فرمودند که این معرفت همان فطرتی است که خلق با آن ولادت یافته است:

«أخرَجَ اللهُ مِنْ ظَهْرِ آدَمَ ذُرِّيَّتَه إلى يَوْمِ القِيَامَةِ فخرَجُوا كالذَّرِّ، " فعَرَّفَهُمْ نَفْسَه وَ أرَاهمْ نفسَه وَ لوْ لا ذلِك لمْ يَعْرف أحَدٌ رَبَّه ". قالَ: أ لسْتُ برَبِّكمْ؟ قالوا: بَلى! قالَ: فإنَّ مُحَمَّداً عَبْدِي وَ رَسُولِي وَ إنَّ عَلِيّاً أمِيرَ المُؤْمِنِينَ خلِيفتِي وَ أمِينِي وَ قالَ رَسُولُ اللهِ: كلُّ مَوْلودٍ يُولدُ عَلى المَعْرِفةِ (الولاية) وَ إنَّ اللهَ تَعَالى خالِقه»[5]

بر این اساس، **روز عرفه، زمان معرفت خلق به خالق و ذوات مقدسه اهل بیت** علیهم‌السلام **یعنی همان معرفت به فطرت بوده**، چون فطرت بر حقیقت اسلام یعنی معرفت به ولایت معصومین علیهم‌السلام سرشته شده است.

پس هر آنکه این فطرت را بشناسد، ربّ خود را شناخته و این همان دین قیّم است که در آیه مبارکه **«فأقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا فِطْرَتَ اللهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللهِ ذَٰلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ»**[6] بر آن تصریح شده و امام باقر العلوم علیه‌السلام ذیل آن فرمودند: **«مراد از آن همان «ولایت» است»**[7].

[5]. بصائر الدرجات في فضائل آل محمد صلى الله عليهم، ج ۱، ص ۷۱

[6]. تفسير القمي، ج ۲، ص ۱۵۴

[7]. الكافي (ط - الإسلامية)، ج۱، ص ۴۱۹ و ج۲، ص ۱۳

بنابراین **عرفه، شناخت فطرت است و شناخت فطرت، معرفت به ولایت ائمه معصومین** علیهم‌السلام است **و چون کسی به این معرفت برسد، به حقیقت حج رسیده** که **«تَمَامُ الحَجِّ لِقاءُ الإمَام»**[8].

و به تبع، با چنین معرفتی، مغفرت الهی برای عبد حاصل می شود. چنانچه أبوالبشر آدم نبی الله علیه‌السلام در این روز خداوند متعال را به اسماء الله الحسنی خواند و بدین وسیله توبه اش مقبول واقع شد.

«فتلقّى آدَمُ مِنْ رَبِّهِ كلِماتٍ فتابَ عَلَيْهِ إنّه هوَ التَّوّابُ الرَّحيم»[9]

أنّه قالَ: «يَا رَبِّ أسْألكَ بحَق مُحَمَّدٍ وَ عَلِيٍّ وَ فاطِمَة وَ الحَسَن وَ الحُسَيْن إلا تبْتَ عَلَيَّ».[10]

عرفة، یوم الحج الأکبر

همانطور که در مقدمات بحث اشاره شد، عرفه به **«روز حج أکبر»** نیز تعبیر شده است. حج " قصد زیارت " است. هنگامیکه قید «اکبر» که در صیغهٔ أفعل تفضیل است، به آن اضافه می شود، دلالت بر ذو مراتب بودن این عمل عبادی می کند. چون أفعل تفضیل (أکبر) دلالت بر مرتبه ای أکمل دارد. حاجی زمانیکه **«قصد زیارت کعبه معظمه»** می کند، به **" حج بیت الله "** می رود، لکن هنگامیکه **«قصد زیارت کربلای معلی»** می کند، به **" حج الله جلّ جلاله "** مشرف می شود.

امام رضا علیه‌السلام فرمودند:

«مَنْ زارَ قبْرَ أبی عَبْدِ اللهِ علیه‌السلام **بشطّ الفرَاتِ كمَنْ زَارَ اللهَ فوْق عَرْشِه»**.[11]

[8]. وسائل الشیعة، ج۱۴، ص ۳۲۴

[9]. سوره مبارکه بقره، آیه ۳۷

[10]. الكافي (ط - الإسلامية)، ج ۸، ص ۳۰۵

[11]. مراجعه شود به: " الباب التاسع و الخمسون أن من زار الحسين كان كمن زار الله في عرشه و كتب في أعلى عليين " ، كامل الزيارات، النص، ص ۱۴۷

امام صادق ﷺ نیز ضمن حدیث مفصلی فرمودند:

«بخدا قسم، اگر در فضیلت زیارت امام حسین ﷺ با شما سخن می گفتم، قطعا حج را بطور کلی رها می کردید، و هیچکدام از شما عازم حج نمی گشت. مگر نمی دانی که خداوند سبحان قبل از اینکه مکه را حرم خود بگیرد، کربلا را حرم امن و مبارک خود گرفت». سپس سائل از امام می پرسد که با وجود أفضل و أکبر بودن زیارت حضرت سیدالشهداء ﷺ، چرا تصریح أمر الهی بر وجوب آن تعلق پیدا نکرد، بلکه حج بیت الله بر مکلفین واجب گشته است؟

آن حضرت پاسخ را به کلام امیرالمومنین علی ﷺ معلّل کرده و فرمودند:

«آیا نشنیده ای کلام امیرالمومنین ﷺ را که همانا باطن أقدام سزاوارتر به مسح کشیدن نسبت به ظاهر آن می باشد، لیکن خداوند مسح ظاهر را بر بندگان واجب نمود! آیا نمی دانی که احرام بستن اگر در حرم بود، أفضل می بود، لیکن خداوند احرام بستن را در غیر حرم مفروض نمود؟!»[۱۲]

آن حضرت در حدیث مفاخرهُ أراضی، به تفاخر مکه نسبت به کرامات الهی بر خود و پاسخ خداوند عزوجل به آن تصریح کرده و فرمودند:

«إنَّ بقاعَ الأرْضِ تفاخَرَت، ففخَرَت کعْبَةُ البَیْتِ الحَرَام عَلی بُقعَةِ کرْبَلاءَ، فأوْحَی اللهُ إلیْهَا: أن اسْکتِي کعْبَةَ البَیْتِ الحَرَام وَ لا تفتخِري عَلی کرْبَلاءَ».

و نیزدر مزید فیه دیگری به خطاب خداوند متعال به مکه اشاره کرده و فرمودند: **«و لولا تربه الحسین ﷺ ما فضّلتک و لولا ما ضمّنه کربلا لما خلقتک و لا خلقت الذی افتخرت به فقری و استقرّی و کونی دنیا متواضعا ذلیلا**

۱۲. وسائل الشیعه، ج ۱۴، ص ۵۱۴

مهیمنا غیر مستنکف و لا مستکبر لارض کربلا والا مسخنده و هویت بک فی نار جهنّم»[13]؛

اگر تربت کربلا نبود تو را فضیلت نمی دادم و اگر آن که در آنجا مدفون است نبود، نه تو را و نه خانه را خلق نمی کردم، پس بجای خود باش و در برابر خاک کربلا تواضع و خشوع کن و تکبر مکن وگرنه تو را به جهنم خواهم انداخت.

از مجموع آنچه بیان شد، نکات ذیل به دست می آید:

- شرافت و تقدّم أرض کربلا بر مکه
- عظمت مضجع نورانی أباعبدالله الحسین علیه‌السلام بر کعبه
- و فضیلت قصد زیارت کربلا بر قصد زیارت کعبه

بنابراین می توان دریافت که اگر زیارت کعبه، "حج بیت الله"، و زیارت کربلا، "حج الله" است، پس **حجّ أکبر "زیارة الحسین** علیه‌السلام**"** می باشد.

به همین سبب است که در أخبار مربوط به روز عرفه به تقدم زیارت حضرت مولانا امام حسین علیه‌السلام بر زیارت بیت الله و فضایل آن در این روز تاکید شده و دعای خاص این روز نیز از لسان مبارک آن حضرت به خلق رسیده است.

«مَنْ زارَ الحُسَيْنَ بْنَ عَلِيٍّ عليهما‌السلام يَوْمَ عَرَفَة كتبَ الله عزّ وَ جَلَّ له ألف ألفِ حَجَّةٍ مَعَ القائِمِ وَ ألف ألفِ عُمْرَةٍ مَعَ رَسُولِ اللهِ ص وَ عِتق ألفِ ألفِ نَسَمَةٍ وَ حُمْلانَ ألفِ ألفِ فرَسٍ فِي سَبيلِ اللهِ وَ سَمّاه الله عَبْدِيَ الصّدّيق آمَنَ بِوَعْدِي».[14]

[13] . مختصر البصائر، ص ۴۴۶؛ خصائص الحسینیه، ص ۳۲۷

[14] . کامل الزیارات، ص ۱۷۲

«إِنَّ اللهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى لَيَبْدَأُ بِأَهْلِ قَبْرِ الْحُسَيْنِ قَبْلَ أَهْلِ عَرَفَاتٍ»[۱۵]؛

همانا خداوند تبارک و تعالی به زائران قبر حضرت امام حسین علیه‌السلام پیش از اهل عرفات نظر می افکند.

این تقدمِ تاکیدی علاوه بر اینکه مبیّن روح و حقیقت حج است، دلالت افضلی دارد و آن عبارتست از اینکه: هرگاه مکلّف به چنین معرفتی (معرفت حسینی علیه‌السلام) نائل شود، آنگاه زیارت او از بیت الله الحرام "کعبه معظمه" همان حج أکبری خواهد بود که به لقاء الامام منتهی خواهد شد که بدون تردید این همان عمل مقبول عندالله خواهد بود.

به این ترتیب، وجه تسمیه عرفه به «روز حج اکبر» معلوم می شود، به بیان دیگر، عرفه «**ظرف معرفت امام و به صورت خاص معرفت به اسم أعظم عظیم اباعبدالله الحسین علیه‌السلام**» می باشد. به همین سبب است که زیارت آن حضرت در این حریم زمانی مورد تأکید قرار گرفته و ذات اقدس الهی به زائران آن آستان کبریایی، به ویژه در این ظرفیت زمانی عنایت خاص دارد. همچنین قرائت دعای عرفه ای که از لسان مبارک آن حضرت علیه‌السلام صادر شده توسط حاجیان در صحرای عرفات مؤید دیگریست بر این مهم که جز از طریق معرفت امام و معرفت حسینی نمی توان به حقیقت عبودیت نایل شد.

«إلهِي أَمَرْتَ بِالرُّجُوعِ إلَى الآثَارِ
فَأَرْجِعْنِي إِلَيْكَ بِكِسْوَةِ الأَنْوَارِ وَ هِدَايَةِ الاسْتِبْصَارِ
حَتَّى أَرْجِعَ إِلَيْكَ مِنهَا كَمَا دَخَلْتُ إلَيْكَ مِنهَا مَصُونَ السِّرِّ عَنِ النَّظَرِ إِلَيْهَا وَ مَرْفُوعَ الهِمَّةِ عَنِ الاِعْتِمَادِ عَلَيْهَا إِنَّكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ»

فرازی از دعای شریف عرفه

[۱۵]. کامل الزیارات، ص۱۷۰